

כיסא ה'

אנוכיות

הנושא שלנו הוא 'חכמה תתאה'. אנחנו רוצים להבין מהי 'חכמה תתאה' שהיא החכמה של שלמה. הרב מדבר על הנושא הזה בפרקים יז-יח של ישראל ותחיתו. ההתחלה נוגעת לאומות העולם, הרב מתאר את התפרקות הפילוסופיה. אין פילוסופיה ובגלל זה הכל התדרדר ונפל לתוך העולמות הרגשיים והדמיוניים שיש במציאות. נתחיל מהמשפטים בהם מתוארים כל הדברים שנעלמו כתוצאה מההשתקעות בכוח המדמה.

אותה העדינות הפנימית, הבאה מרוח החכמה, הולכת ונמוגה, השאיפה לרוחניות ואצילות, לדבקות אלהית, לעולם העליון, לזוך המוסר, ברור טהרתו, לציורי המושכלות מצד עצמם ונצחיותם, נעשית חזון יקר, אותה העדינות הפנימית, הבאה מרוח החכמה, הולכת ונמוגה.¹

"ציורי המושכלות מצד עצמם" – כל עוד העולמות הרוחניים היו בנויים כמו שצריך, הם האירו מצד עצמם. חלק מההתפרקות של הערכים האנושית, הוא שבמקום שנשאל מהו הדבר מצד עצמו, אני שואלים 'איך אנחנו מבינים את הדברים?', 'איך אנחנו מרגישים את הדברים?'. לקחת מושגים עליונים ולהפוך אותם לעבודת ה', 'מה אני עושה?' ו'איך הדברים פועלים עלי?', כל אלו הם דברים קטנים. כיוון שכל שאדם שקוע בתוך עצמו, הוא יותר גס ואנוכי, ממילא אפילו העיסוק בעבודת ה' וטהרה, יש בו קלקול מכיוון שגם הוא בשביל האדם. ואילו הדיון על הדברים עצמם פועל על האדם לא פחות וללא קלקול.

באמת הנקודה העיקרית היא – "ציורי המושכלות מצד עצמם" – להיפתח לגובה של הדברים, כמו אדם שרואה את המרחבים של הכל.

איך ראיית המרחבים פועלת על האדם? זו בדיוק ההדגשה של הרב, אם אדם רוצה לתקן את עצמו, הוא צריך לצאת מעצמו. כשאדם יוצא מעצמו במקום להיות חלקי הוא תופס את עצמו כחלק ממה שהו שלם ומפותח. כל עוד שהייתי פרטי, הייתי קרוב לחטא, כשאני נעשה כללי, אני חלק משלמות. זו גם 'העדינות הפנימית' שהרב מדבר עליה, אדם עדין הוא אדם שנפגש עם האושר של המציאות והפגישה לא מאיימת עליו כיוון שהוא חלק מהדבר. אדם שנפגש עם המרחבים של המציאות לא איבד את עצמו, הוא עדיין קשור לעצמו, אלא שהוא עצמו נעשה רחב ועשיר – זו עדינות פנימית.

¹ אורות. ישראל ותחיתו, יז.

וכפי אותה המדה, הנוהגת בעולם בכללו, נוהג הדבר בישראל כלפי רוח הקודש ואהבת התורה ברוח פנימי ורעננות עצמית של היהדות הנאמנה, ובעולם שולט רוח מגושם. "אי לך ארץ שמלכך נער ושריך בבקר יאכלו".

אותו דבר שקרה לאומות העולם, קרה לישראל. ההבדל הוא שאצל אומות העולם הנפילה היא ביחס לאידיאה, האידאה היא דבר בפני עצמו והפרטים צריכים להמשך אליה. בעם ישראל אלו החיים האלוקים, החיים האלוקים נעלמו, במקום חיים אלוקים מה שיש הם חיים שלי, ואני מנסה לגרור את החיים האלוקים לעצמי.

היה צריך להיות הפוך, שאנו נפתח אל החיים ואל הגודל האלוקי – לזה הרב קורא 'רוח הקודש'. 'ואהבת התורה' – להתעסק בתורה ובחכמה, להתעסק באידיאלים האלוקים, לחיות את התורה. השאיפה לרוח הקודש ולחיות את הגודל האלוקי, נעלמו. מה נשאר הוא 'עצמי', בסדר, אז אני ירא שמיים ועובד ה', אבל זה אני, הכל קשור אלי.

עצת ה'

אמנם כל זה הוא יסוד עצה מרחוק, עצת ד' היא להשלים את כח המדמה, מפני שהוא בסיס בריא לרוח העליון שיופיע עליו, ומתוך העליונות של התפיסה הרוחנית שקדמה בישראל הוכרח כח המדמה להתמוגג, מה שגרם חלישות לאחיות רוח הקודש העליון, שעתיד לבא על ידי מלכא משיחא. על כן מתבסס כעת רוח המדמה עד שיגמר בכל תיאורו, ואז יהיה כסא נכון ושלם לרוח ד' העליון ויוכשר לקבל אור רוח הקודש עליו, שהוא רוח ד' "רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ד'".

המושג 'עצה' קשור ל'השגחה', יש השגחה אלוקית, היא יצרה את המצב הזה שהתרבות האנושית ממורמרת ונופלת לתוך העולמות הדמיוניים, שהכל נהפך לקרוב לאדם. זו עצת ה' בשביל לפתח את עולם הדמיון. לא חזרנו בנו שזה רע ונמוך, אבל עכשיו הרב מוסיף שיש בזה מעלה – עצת ה' – שעולם הדמיון הוא בסיס לרוח הקודש.

בשביל להסביר את המעלה של הדמיון, הסתכלנו בסוגיה על בני יעקב, שם מופיע הביטוי 'ריתוק', ריתוק הוא חיבור בכח, עם ישראל היה יכול להתנתק מהעולם הזה, וכדי לחבר אותו היה צריך ליצור רתוקות חזקות, הרתוקות הם התאוות ויצרים – עולם הדמיון. הביטוי 'ריתוק' מופיע גם בפרק יח, הוא רוצה להגיד שבעם ישראל יש עולם דמיוני מאוד חזק, אנחנו לא פחות 'עולם הזה' מאומות אחרות.

רגליים

דווקא מי שיש לו שכל גדול, צריך שיהיו לו גם כוחות חיים חזקים. שכל גדול עם חיים קטנים, היה מושך הכל מהעולם; כמו הצדיקים שאין להם רגלים, הם רואים כל כך הרבה עד שאין להם רגלים.

אלו רגלים יש לצדיק? זו אותה סוגיה של ה'ביטול' בסגנון אחר. ה'ביטול' אומר שאתה שואב הכל למעלה, אחר כך יכול להיות שתוריד רגליים חדשות למטה, אבל הם רגליים מלאכותיות, לא טבעיות. תפיסה זו מבוססת על ההנחה שיצר הרע הוא טעות, רק אחרי שאני מסלק את יצר הרע, אפשר לעשות 'המשכה' ולבנות רגליים אלוקות. אצל הרב הרגליים של הצדיק טבעיות, הם יצר הרע עצמו. ככל שהכוחות הרוחניים יותר גדולים, ככה הכוחות הגשמיים יותר גדולים והיצרים יותר גדולים. לפי השיטה של הרב ישנן שתי אמירות שאינן נכונות: הראשונה 'בוא ניצור צדיקים שאין להם רגליים', והשנייה, 'בוא נחליף את הטבע ברגליים אלוקות'.

מסופר על רבי אליעזר ששאלו את אשתו על הנהגתו בשעת תשמיש, וכתוב שהיה "מגלה טפח ומכסה טפח, ודומה עליו כמי שכפאו שד"². מסופר שר' נחמן חייך על המאמר הזה³, כיוון שהוא הגיע למצב שהוא היה יכול לעבור ליד אישה ולא להרגיש כלום. אלו הצדיקים שרואים כל כך הרבה עד שהם לא רואים את העולם הזה. את השיטה הזו הרב במפורש שולל, הוא אומר שכדי שעם ישראל יוכל להיות פה בעולם, הקב"ה ריתק אותו. השיטה השנייה שהרב חולק עליה אומרת, שבאמת העולם הזה הוא שום דבר, אבל בכל זאת הקב"ה 'ברא דירה בתחתונים', הוא בחר להיות כאן בעולם הזה. אמנם מה שיש כאן הוא כלום, לכן נמשך אור מהגודל האלוקי ונשים אותו למטה. בשיטה זו עדיין יוצא משהו מלאכותי.

אצל הרב התאוה עצמה והתכונה הטבעית עצמה, הם גופא מה שמרתק את עם ישראל לעולם. לא צריך לשלול את התכונות הללו, וגם לא צריך להחליף אותם בתובת. 'דירה בתחתונים' נבנית דווקא מכוחות של יצרים ושל קנאה, הם עושים את העולם. כמו שעולם קפיטליסטי – עולם בו אנשים רוצים להיות מנהיגים גדולים – נבנה כשאחד מקנא בשני. אותו עיקרון אצלנו, הקב"ה חיבר אותנו למציאות בהמון עולם הזה. עולם הזה הוא ודאי לא שלילי, וגם לא משהו תחליפי.

זו הכוונה 'עצה מרחוק להשלים את כוח המדמה'. לא ליצור דמויות שאין להם רגלים ולא לעשות רגליים תותבות. הרגלים עצמם הן מה שאנחנו מכירים כתאוות, יצרים וכוח הדמיון.

² נדרים, דף כ:

³ חיי מוהר"ן, סימן תקל.

האומנויות היפות

הפילוסופיה נעלמה אצל אומות העולם, לכן האנושיות קורסת לתוך האומנויות, הרב קורא לזה 'משוררים' 'מליצים' ו'דרמטורים'. אלו הופכים למובילים ומי שמתעסק בדברים מצד עצמם מתרחק מהאנושות. היום המצב הרבה יותר חמור, היום גם האומנויות היפות אבדו, היום גם האומנות הפכה לתרפיה, העיסוק הוא רק בעצמי, לרפא את עצמי.⁴ אותו תהליך קרה גם בעולם הרוחני, כל המהלכים הפלאיים נעלמו, הכל נשאב לתוך העולמות של הרגש, ואפילו למקום ה'תפעולי' של עבודת ה' הקטנה. אבל כל זה – אומר הרב – הוא עצת ה'.

לדעתי הנקודה העיקרית היא ה'אומנויות היפות'. הרב מדבר בלשון נקיה, הוא רצה להשאיר את זה במקום גבוה, לכן הוא לא הכניס את הפסיכולוגיה לעסק. אבל ברור שגם האומנות מתפוררת עוד יותר למשהו חומרני וחושני.⁵ האומנויות היפות מופיעות בשביל להשלים בעם ישראל את כוח המדמה, האומנות היא הבסיס הרגשי של עולם הזה. ה'עולם הזה' שלנו לא חלש, הוא לא יצר שטני, וגם לא יצר הרע שצריך לסלק, אלא הוא גופא הדבר שאיתו אנחנו עובדים את ה'. לא צריך משהו אחר. באיגרת⁶ שהרב כותב לרב חרל"פ, הוא אומר שלהגיד שהקב"ה לא נמצא בחלקים האלו, זה קיצוץ בנטיעות – אתה מקצץ את הקב"ה. לא רק שהוא נמצא במקומות האלו, אלא גם זו המעלה. שלמה נקרא מלך החכמה, איזו חכמה, 'חכמה תתאה', החכמה של הדמיון, היא הבסיס ודרכה משיגים את הכל. הרב קורא למידה הזו 'ספרת האמונה'⁷, היא מה שנקרא 'יחס', היחס מאפשר מגע אמיתי עם הקב"ה.

מתוך העליונות של התפיסה הרוחנית שקדמה בישראל, הוכרח כח המדמה להתמוגג. מה שגרם חלישות לאחיות רוח הקודש העליון, שעתיד לבא על ידי מלכא משיחא.

הביטוי 'הוכרח' הופך גם את השלב הראשון למשהו אידיאלי, למה אידיאלי? מכיוון שאנחנו עם רוחני ולא גשמי, אז יש אמת בזה שהצד הגשמי חסר. לא סתם צמחו בעם ישראל צדיקים שאומרים שלא צריך רגליים, הם מבינים שיש ברוח דבר גדול. בעצם הרב מתאר כאן את התהליך ההיסטורי של עם ישראל, השלב הראשון הוא שהרוחניות דוחקת את כוח המדמה;

⁴ בתרפיה האדם כל הזמן מתעסק בעצמו, אז הוא נעשה עוד יותר משוכלל בעצמו, וזה גופא החטא. אם קודם הוא היה אנוכי חורק, עכשיו הוא אנוכי משוכלל, אבל הוא נשאר סביב עצמו. כדי לתקן את עצמו הוא צריך לצאת מהמקום הזה ולהיפגש עם הגודל האלוקי – הקב"ה הוא המקווה הכי גדול. "כי בי חשק ואפלטתו אשגבהו כי ידע שמי", אדם שעסוק בגודל ובהיקף, "אשגבהו כי ידע שמי". זה התיקון של האדם באמת.

⁵ רואים את זה בעוד מקומות, גם כשהרב מדבר על מידה בצורה מאוד חריפה, עדיין הסגנון יפה ועדין, הוא היה אצילי.

⁶ אגרות ראייה ג', אגרת תשנ"ג. (עמ' כא)

⁷ אורות, זרעונים, 'יסורים ממרקים'.

ובשלב השני הרב מתאר איך שהרוחניות העצומה של עם ישראל קורסת כשאין לה את העוצמות הגשמיות.

בסיס לרוח העליון

שאלה: לפי איך שאנחנו מתארים את כוח המדמה, הוא רק בא לרתק את עם ישראל, אבל מה הרווח הגדול במידה הזו?

תשובה: קודם כל זה באמת מרתק את עם ישראל, אלו הרגליים שלו. עם ישראל היה יכול להיות מין בועה כזו, בלון מרחף.⁸ אבל עם ישראל הוא לא כזה, הוא עם ככל העמים – כגודל השכל כך גודל העוצמות שיש לו. זה הריתוק. האומנויות היפות האלו הם עשירות מאוד, ירושלים תהיה מטרופולין של העולם, עם כל העושר וכל האיכויות שיש בזה – רבתי בגויים' – היא לא התנחלות קטנה. הנושא הזה הוא חידוש נפלא בפני עצמו.

אבל יש כאן דבר נוסף, הרב מדבר על בסיס בריא לרוח העליון, בהמשך הוא קורא לזה 'כיסא'. הכיסא הוא המקום של המלך, המלכות האלוקית. הכיסא הוא השער דרכו אפשר לפגוש את הגודל האלוקי. גם את השער אפשר להבין בשתי צורות, אפשרות אחת היא שהשער הוא רק הדרך להיכנס ואחר כך יש מקומות הרבה יותר גבוהים ואידיאליים. בהסבר הזה הוא נשאר במובן המגמתי. אבל השער יכול להיות מה שמאפשר את ההופעה ואז יש בו ערך עצמי.

ההסבר המגמתי נראה כאשר אנחנו מסתכלים על העולם הזה דרך העיניים שלנו, ואז נראה כאילו יש מאבק בין המציאות לבין האידיאלים האלוקיים שמושכים למעלה, ממילא הביטוי 'ריתוק' באמת מקבל משמעות חלשה – יש בעיה (ריחוף) והריתוק בא לפתור אותה. אמנם גם בזה יש חידוש גדול, שהעולם הזה הוא לכתחילה והרגשות הם טובים, אבל בכל זאת הריתוק נשאר טכני (חיבור). אבל אפשר להביט על העולם מכיוון אחר, הרבה יותר עמוק – 'בשביל מה הקב"ה ברא את העולם?'. בהסבר הזה הריתוק בא מצד היצירה האלוקית ולא רק מצדנו. ממילא הריתוק לעולם הוא מימוש של היצירה האלוקית, דווקא כך מובעת הנשמה הפנימית. כשהריתוק בא רק מצדנו (מצד הצורך שלנו לא לרחף), היה בזה טעם לפגם, נכון שזה חשוב, כי זו הדרך שלנו לפגוש את הקב"ה, אבל אם היה שלב בו כבר היינו יודעים לקלוט דברים עליונים, הריתוק היה נשאר חסר משמעות לעומת היצירה עצמה. אבל

⁸ ה'ריחוף' אינו בהכרח חיסרון, הרב כותב שעם ישראל היה יכול להיות כזה והוא היה מוצלח. (עין איה, שבת, פרק ראשון, טז) [א.ש.]

אם הוא בא מצד הקב"ה עצמו, שככה הוא בחר להתגלות, אז העולם הזה והדמיון הופכים למשהו הרבה יותר אידיאלי, (זה נקרא כיסא).

רגליים

השאלה שנמצאת ברקע היא, איך אנחנו מסתכלים על המציאות והעולם הזה? אפשר לראות את התפקיד שלנו כאן בשליחות, כלומר, אנחנו שייכים לרוח הקודש העליון והקב"ה שם אותנו כאן כדי לפעול ולעשות. רק כדי שנוכל להיות כאן בעולם, הקב"ה חבר לנו רגליים. ממילא אם הרגליים חלושות יש בזה חיסרון כי לא נוכל למלא את התפקיד. אבל אני רוצה להגיד יותר מזה, מדובר כאן לא רק על חולשה, כלומר שאנחנו לא יכולים לעשות את מה שנבחרנו לעשות, אלא יש כאן פגם בהופעה של דבר ה'. האמירה שהחיסרון הוא רק בשליחות, יוצרת הפרדה בין השליחות שלנו לדבר ה' עצמו. הרב רוצה להגיד שדבר ה' והשליחות הם היינו הך, הם אותו דבר בדיוק. זה קשור לשאלה אם צריך רגליים חדשות; אם השליחות ודבר ה' הם שני דברים שונים, אז יכול להיות שיש גם שני סוגי רגליים, רגליים אנושיות, שהם טעות⁹, ורגליים אמיתיות איתן עושים את השליחות; אבל אם הם היינו הך, אני לא צריך לחפש הופעה חדשה, אלא החיים עצמם הם אלוקיים. בעצם השאלה היא מה התפקיד של הרגליים האלו? אם הם רק טכניות, או שהם חיות.

לפי ההסבר שיש לנו שליחות, הדמיון בפני עצמו הוא חטא, ממילא עדיף למעט בו כמה שאפשר. אבל הרב אומר שיש כאן עצת ה', משמע שזה גופא מה שיהיה גם לעתיד לבוא, ולא הארה שבעצם היא חולשה שצריכה להיבטל עד שיבוא הדבר האמיתי. הדמיון גופא הוא הדבר האמיתי, הוא איננו חטא ואיננו מפריע, וחשוב לבנות אותו כי הוא הרגליים והבסיס לדבר ה'. יוצא מכאן גם הברדל בנוגע לשאלה: האם יש תכלית לכל היצירה הזו, שנקראת 'מדינה', או שצריך פשוט לפרק הכל ולבנות מחדש? ואולי אפילו אין צורך כלל במדינה? או שאולי צריך מדינה, אבל צריך לקחת ממנה רק את החלקים הטובים? הרב אומר שהמדינה, היא גופא הדבר שהולך ונבנה. הדמיון הוא עצמו הכיסא, לא משהו אחר, "ואז הכיסא נכון ושלם". מה שיש בחוץ זו היצירה האלוקית עצמה. אין כאן מחשכים שצריך לחבר. העולם הזה לא בא רק בשביל לעזור לנו בשליחות, אלא הוא גופא היצירה האלוקית.

התפיסה של השליחות גם אומרת שעבודת ה' לא צריכה להיות טבעית, אלא שכלית מגמתית – 'צולר'. אצל הרב הטבעיות היא נקודה חשובה – כאן זה מאוד בולט – הטבעיות היא מלכות ה', הכיסא של ה'. לכן היצר הרע אצל עם ישראל הוא טבעי – האדם הוא הופעה

⁹ דבר ה' נשאר גבוה, והשליחות היא לממש אותו כאן בעולם, אבל העולם הזה הוא לא נכון בפני עצמו. [א.ש.]

אלוקית, ורק צריך לטהר ולקדש אותו, אבל לא להחליף. ההדרכה של הרב לעבודת ה', היא לעבוד עם התכונה עצמה (לא עם השכל והבחירה¹⁰). בשביל מה צריך את הכוח המדמה? צריך, כיוון שהוא הכיסא ששם האלוקות מתגלה, לכן זה שער.

שאלה: לכאורה השער הוא רק בשביל להיכנס, סוג של 'פדיחה'? מה לו ולכיסא?

תשובה: זו הנקודה שרציתי להסביר; השער והכיסא הם אותו דבר; להופעת מלכותו של הקב"ה בעולם יש אופי מורכב, מצד ההסתכלות החיצונית הדמיון הוא שער, אבל בתוך המקום, זו התופעה עצמה, הכיסא. אבל המושג 'שער' לא בא להגיד שאנחנו נמצאים מחוץ לתופעה שנקראת כיסא, אלא שחלק מהאופי של הכיסא הוא שמסתכלים עליו מבחוץ. ההסתכלות מבחוץ נותנת לנו מימד של הפשטה, אבל אנחנו שותפים ליצירה, (ההסתכלות מבחוץ היא הכיסא). הקב"ה הוא כמו יוצר שבוחר לו שותפים כדי ליצור את היצירה שלו.

¹⁰ שהם ודאי חשובים, אבל הם לא התכונה שאיתה עובדים את ה'. [א.ש.]